

## FOLIA GLAGOLITICA ZEMPLINIENSIA

### (KYJEVSKÉ LISTY A NÁREČIE NA UŽSKO-ZEMPLÍNSKOM POMEDZÍ)

FOLIA GLAGOLITICA ZEMPLINIENSIA

(THE KIEV LETTERS AND THE VERNACULAR OF THE UŽHOROD-ZEMPLÍN REGION)

Jana Nemčeková

Katedra slovenského jazyka a literatúry, Filozofická fakulta, Univerzita Konštantína Filozofa v Nitre  
slovenský jazyk a literatúra, 1. ročník štúdia (doktorandský), denná forma štúdia  
jana.nemcekova@ukf.sk

Školiteľ: doc. Mgr. Martin Pukanec, PhD. (mpukanec@ukf.sk)

#### Kľúčové slová

jazykoveda, hlaholika, starosloviencina, Kyjevské listy

#### Key words

linguistics, hlaholics, Old Slavic, the Kiev Letters

Slavista a slovakista Martin Pukanec sa vo svojej mimoriadne plodnej publikačnej činnosti venuje predovšetkým oblasti historickej jazykovedy. Viaceré monografie, ako aj štúdie publikované v odborných časopisoch a vedeckých zborníkoch sú cenným odborným prínosom pre jazykovednú obec, ale majú tiež didaktickú funkciu a širšie využitie vo vysokoškolskom prostredí pri vyučovaní budúcich pedagógov či lingvistov. Podobné predpoklady má aj šiesta knižná publikácia M. Pukanca s názvom *Folia glagolitica Zempliniensia (Kyjevské listy a nárečie na užsko-zemplínskom pomedzí)* (Univerzita Konštantína Filozofa v Nitre, Filozofická fakulta, 2018. 166 s. ISBN 978-80-558-1308-0), ktorá sa zaoberá hľadaním pôvodu najstaršej zachovanej súvislej hlaholskej písomnosti – *Kyjevských listov*.

M. Pukanec, predstaviteľ mladej generácie slovenských filológov, nie je zviazaný a obmedzovaný ustálenými konvenciami a svoje odborné práce často ozvlášťuje nejakým atypickým prvkom. V najnovšej monografii sa vracia k svojmu pseudonymu Martin Pukanec-Schurmann-Divéky, ktorým sa už podpísal pod dielo *Histoire du royal Pays slovaque (de l'Indépendance aux États-Désunis d'Autriche-Hongrie)*, vydané vo Francúzsku a ocenené okrem iného rektorom jeho domovskej univerzity v Nitre cenou za najlepšiu monografiu. Autor svojím ironicky predĺženým priezviskom o mená svojich

starých otcov a najmä netradičným venovaním reflektuje prípadnú neadekvátnu tendenciu prisvojovania si *Kyjevských listov* určitým národom.

V predhovore a potom ešte niekoľkokrát autor zdôrazňuje fakt, že táto hlaholská písomnosť neprešla (na rozdiel od väčšiny iných staroslovienskych pamiatok) bulharsko-macedónskym jazykovým prostredím, preto je možné uvažovať nad tým, že *Kyjevské listy* nie sú redakciou klasickej staroslovienciny. Charakteristické južnoslovenské i západoslovenské prvky môžeme spájať so slovinčinou, chorvátčinou, no rovnako aj so slovenčinou alebo sa dá miesto vzniku lokalizovať medzi slovinčinu, chorvátčinu a slovenčinu, čiže najmä do Pribinovej a Koceľovej Panónie, ako sa to aj niekedy zvykne robiť.

Hoci autor podotýka, že podrobnejšie historické súvislosti nie sú primárnym cieľom monografie, vykreslením historického pozadia v úvode a citáciou z *Kroniky anonymného notára kráľa Bela* okamžite vťahuje čitateľov do prostredia hradu Hung, teda Užského hradu, podľa ktorého – ako hovorí kronika – si Uhri mali vybrať pomenovanie Hungari, a hradu Zemplín. Územie medzi hradmi, o ktorom M. Pukanec píše, má súvisieť s prebývaním Východných Obodritov, ktorých pôvod sa v monografii ešte opätovne spomína na ďalších miestach. Už v úvode si môžeme všimnúť, ako ľahko autor pracuje s literatúrou

starovekého i stredovekého pôvodu, prijateľným a vhodným spôsobom spracováva aj ťažšie historické témy, ktoré bolo potrebné na začiatku bádania o pôvode *Kyjevských listov* dôkladne preskúmať.

Monografia M. Pukanca je rozčlenená do piatich kapitol. V prvej kapitole s názvom *Predhlaholské písomné pamiatky Slovanov* autor aktualizuje problematiku pôvodu Slovanov. Zaujíma sa o to, odkiaľ sa vzali ľudia hovoriaci slovanským jazykom a do akej miery môžeme v kontexte danej doby hovoriť o gramotnosti slovanskej civilizácie. Autor preto v tejto kapitole venuje okrem iného veľkú pozornosť literárnym pamiatkam napísaným do príchodu Konštantína a Metoda. Využíva bohatý bibliografický materiál, pričom sa opiera najmä o monografiu Ľubomíra Kralčáka *Pôvod hlaholiky a Konštantínov kód*.

V druhej kapitole *Najstaršie hlaholské modlitby* sú v centre pozornosti autora už spomínané *Kyjevské listy*. Vzhľadom na to, že text každej modlitby je uvedený s prepisom do latinky, latinskou predlohou i glosárom (niekedy i s prekladmi), je kapitola rozsiahla. M. Pukanecovi nemožno uprieť snahu o komplexnú sumarizáciu danej literárnej pamiatky. Takáto analýza modlitieb na jednom mieste, resp. v jednej publikácii, je veľkým prínosom pre študentov jazykovedy, prípadne i histórie.

Prepojením, ktoré sa M. Pukanec snaží nájsť medzi *Kyjevskými listami* a niektorým zo slovanských nárečí, môže byť praslovanský nárečový predchodca sotáčkych dialektov na užsko-zemplínskom pomedzí – prasotáčina, inak v monografii pracovne označovaná aj ako východná obodritčina, čo autor načrtáva už v úvode. M. Pukanec do značnej miery súhlasí s dodnes prevládajúcim tvrdením, že *Kyjevské listy* sú nejakou redakciou staroslovenčiny, z dnešného pohľadu česko-slovenskej oblasti a z dobového pohľadu oblasti moravskej, no zároveň podotýka, že na základe prízvuku je možné spájať nárečie *Kyjevských listov* s východnými či juhovýchodnými susedmi Moravanov, ktorých v súdobých prameňoch volali Východní Obodriti.

Kľúčovou kapitolou, v ktorej je nastolená a argumentovaná problematika vzniku *Kyjevských listov*, je potom tretia kapitola *Nadriadkové znaky*. V tejto kapitole autor

každý nadriadkový znak podrobne rozoberá, pričom nezabúda uviesť množstvo príkladov konkrétneho použitia. Na záver tejto časti monografie uvádza, že najpravdepodobnejším miestom vzniku skúmanej hlaholskej pamiatky by z akcentologického hľadiska mohol byť veľkomoravský hrad Zemplín, ktorému bola pozornosť venovaná už v úvodnej kapitole. Predpokladá, že na základe prízvuku je možné domnievať sa, že nárečím *Kyjevských listov* hovorili východní či juhovýchodní susedia Moravanov, sídliači v oblasti severnej Tisy a Bodrogu (s Ondavou) – teda spomínaní Východní Obodriti.

V štvrtej kapitole poukazuje M. Pukanec na dôležitosť rôznych hláskoslovných a tvaroslovných črt hlaholskej pamiatky, ale neopomína ani jej syntaktické či lexikálne osobitosti. Vyslovuje presvedčenie, že ide o oveľa zásadnejšie prvky než tie, akými sú nadriadkové znaky. Pri podrobných analýzach a dôkazoch prevahy západoslovanských znakov nad južnoslovanskými upozorňuje aj na stav v archaickom regióne východnej časti východnej slovenčiny – v užsko-sotáckom regióne. Podrobnejšie rozoberá západoslovanské a južnoslovanské palatalizácie, metatézu likvid, kontrakcie a iné charakteristické črty spomínaných jazykových rovín, pričom má vždy na zreteli, či sú tieto skutočnosti dôležité pre určovanie pôvodu *Kyjevských listov*.

V piatej kapitole s názvom *Stredoveká onymia na juhovýchode západoslovenského makroareálu* autor bližšie vymedzuje spomínaný región severného Potisia: Užské kniežatstvo J. Steinhübla sa malo nachádzať na neskoršom území komitátov Zemplín, Uh a Boržava a podľa M. Pukanca v ňom sídlili Východní Obodriti. Autor v kapitole analyzuje toponymá v jednotlivých oblastiach na juhovýchodnom okraji západoslovenského nárečového makroareálu – Moravu, Panóniu a severné Potisie, pričom severné Potisie sa mu zdá byť vhodnejšie na lokalizáciu nárečia *Kyjevských listov* než Panónia.

V závere svojej monografie M. Pukanec sumarizuje zistené fakty súvisiace s hľadaním pôvodu *Kyjevských listov*. Opätovne zdôrazňuje, že táto hlaholská pamiatka neprešla na rozdiel od väčšiny iných staroslovienskych pamiatok bulharsko-macedónskym jazykovým prostredím, a teda

praslovanské nářečie hlaholských modlitieb nemusí byť redakciou klasickej starosloviensčiny. Hlaholské modlitby majú záposlovanské i južnoslovanské črty, ktoré zvykne mať aj praslovanský nárečový predchodca užsko-sotáckych dialektov na užsko-zemplínskom pomedzí, archaického okraja východného areálu východnej slovenčiny, v publikácii označovaný ako východná obodritčina, pričom pôsobenie Východných Obodritov sa spája s územím Užského kniežatsva, na ktorom dominoval o. i. veľkomoravský hrad Zemplín. Práve podľa neho a podľa ostatných analyzovaných prvkov jazyka *Kyjevských listov* dáva M. Pukanec týmto hlaholským modlitbám prívlastok „Zemplínske hlaholské listy“, čo je aj názov monografie.

Pri komplexnom pohľade na najnovšiu monografiu M. Pukanca musíme oceniť

#### Literatúra

Pukanec, Martin. 2018. Folia glagolitica Zempliniensia. Nitra : Univerzita Konštantína Filozofa v Nitre, 2018. 166 s. ISBN 978-80-558-1308-0

#### O autorke

Jana Nemčeková je študentkou doktorandského štúdia v odbore slovenský jazyk a literatúra na Filozofickej fakulte v Nitre. Bakalársku prácu s názvom *Kategórie súčasnej naratológie v interpretácii* úspešne obhájila v roku 2016. V roku 2017 vyhrala 3. miesto na

pestrosť použitých zdrojov, z ktorých autor čerpal a ktoré komparoval či reflektoval. Nejde len o novodobé štúdie, ale najmä o stredoveké kroniky či pramene. Historická jazykoveda, ktorej sa autor venuje, si totiž, samozrejme, vyžaduje načrieť aj do starších textov. Zaujímavé by bolo porovnať analyzovanú hlaholskú pamiatku s ďalším staroslovienským jazykovým materiálom, napríklad s Pražskými hlaholskými zlomkami, kde sa vyskytujú podobné prvky ako v *Kyjevských listoch*. Keďže o výskum uvedenej náročnej problematiky dnes nie je v jazykovej obci príliš veľký záujem a dielo, ktoré by podobným spôsobom komplexne charakterizovalo *Kyjevské listy*, posledné desaťročia nevyšlo, je možné predpokladať, že monografia zaplní prázdne miesto v oblasti nielen slovakistickej, ale aj slavistickej literatúry.

Študentskej vedeckej konferencie s príspevkom *Anglicizmy v komunikácii mládeže*. V roku 2018 sa na Študentskej vedeckej konferencii zúčastnila s príspevkom *Dynamické tendencie jazyka v slangovej komunikácii mládeže*. V roku 2018 úspešne obhájila diplomovú prácu s názvom *Život a dielo Samuela Hruškoviča*. V súčasnosti sa vo svojej dizertačnej práci venuje analýze diela *Domova pokladnica* Daniela Licharda. Jana Nemčeková, Valaská Belá 53, 97228, Slovensko